

Bastionforsvaret og Russlands militærmakt

Et utdatert trusselbilde?

Ina Holst-Pedersen Kvam

ANBEFALINGER

Bastionforsvarets dimensjonerende rolle i norsk forsvars- og strukturplanlegging bør erstattes til fordel for oppdaterte scenarionalternativer for stormaktskonflikt som tilstrekkelig reflekterer våpenteknologisk utvikling og endringer i russisk forsvarsstruktur. Denne omskiftningen bør først og fremst anerkjenne at nordlige hav- og landområder ikke har militær egenverdi i seg selv, slik dominerende fortolkninger av Bastionforsvaret ofte gir inntrykk av. Oppdaterte analyser av Russlands potensielle handlemåter bør isteden baseres på at det er formålet, omfanget og med hvilken grad av risiko Nordflåten er villig til å akseptere med maktbruk for å oppnå målsettinger som gir Norges nærområder relevans i russiske krigsplaner

Russlands potensielle etablering av Bastionforsvaret er forankret i inneværende langtidsplan (LTP) som Forsvarets dimensjonerende scenario for en eventuell stormaktskonflikt. Kombinasjonen av våpenteknologisk utvikling og den russiske militærmaktens vesentlige reduksjon siden konseptet ble utviklet har imidlertid medført en manglende evne, og tilsynelatende vilje, til å implementere og opprettholde dets omfattende forsvarssoner. En diskusjon om Bastionforsvarets fortsatte relevans for norsk forsvars- og strukturplanlegging er dermed på overtid.

Bastionforsvaret ble utviklet av den sovjetiske generalstaben under den kalde krigen for å beskytte Nordflåtens strategiske ubåter med ballistiske missiler (SSBN) da disse først ble tatt i tjeneste. Ubåtene har siden dannet den sjøbaserte komponenten av Russlands nukleære triade, og patruljerer fremdeles under den arktiske avisen med oppdraget om kjernefysisk gjengjeldelse, potensielt også forkjøpsan-

grep i tilfeller der Moskva oppfatter statens eksistens som truet. Ubåtene utgjør på den måten Kremles livsforsikring og sikrer Russland en plass ved forhandlingsbordet i en eventuell konflikt. Dersom disse ødelegges eller på annen måte nøytraliseres, vil Russland trolig tape både krigen og sin stormaktsstatus i etterkant. Troverdigheten av russisk avskrekking og militærstrategi avhenger således av ubåtenes overlevelsessevne. Serieproduksjon av høyteknologiske Borej-klasse ubåter med Bulava-atomvåpen, som i fremtiden vil erstatte Nordflåtens sovjetiske Delta IV-skrog, er følgelig den fremste prioriteten i Russlands militære modernisering. To slike ubåter er hittil operative i Barentshavet, den siste en forbedret variant som Nordflåten er forventet å motta ytterligere fem av. På tross av at Borej er betydelig mer stillegående enn sin forgjenger, fremstår behovet for å sikre deres operasjonsfrihet i Arktis og Polhavet uforandret.

Vestlige observatørvurderer til det formål Bastionforsvaret like reelt, på tross av at konseptet ble utviklet for over 60 år siden under vesentlig forskjellige forutsetninger enn i dag. Den dominerende forståelsen av konseptet innebærer potensiell etablering av fremskutte forsvarssoner som i verste fall vil inkludere en landkomponent i Finnmark. Konseptet betraktes i denne sammenheng strategisk defensivt, men med en grunnleggende offensiv operasjonell tilnærming for å trygge SSBNenes operasjoner lenger nord. Forsvarets forskningsinstitutt (FFI), som har utviklet norsk forsvars- og strukturplanleggings scenarioklasser i samarbeid med Etterretningstjenesten (ETJ), anser potensialet for et slikt strategisk overfall som «den mest krevende, men mulige utfordringen» for Norge ved en eventuell stormaktskonflikt mellom Russland og USA. Muligheten for at norske hav- og landområder havner bak en russisk forsvarslinje som strekker seg fra Norskehavet og vestover mot GIUK-gapet, vil ifølge den inneværende langtidsplanen (LTP) «ha alvorlige konsekvenser for norsk handlefrihet og sikkerhet, og begrense alliansens muligheter til å forsterke Norge».

Bastionforsvaret var imidlertid i sin tid skreddersydd for en kvalitativ og kvantitativ annerledes militærmakt som i dag langt på vei er antikvert. Der hvor konseptets totale ressursbehov har forblitt det samme, har en vesentlig reduksjon i det russiske forsvarets volum og utholdenhet medført en manglende evne til å implementere og opprettholde dets tradisjonelle perimetre. Den våpenteknologiske utviklingen har trolig samtidig endret behovet for slike fremskutte forsvarssoner i utgangspunktet såvel som stridslogikken disse er basert på. Trusselgrunnlaget i norsk forsvars- og strukturplanlegging baseres dermed tilsynelatende på et historisk tankegods med en foreldet forståelse av Russlands militære målsettinger og metodene foretrukket for å oppnå dem i Norges nærområder. Ved å sammenligne hensikten med Bastionforsvarets komponenter og operasjonskrav med Nordflåtens strukturutvikling og kampkraft i tiårene fremover, fremgår det at dominerende slutninger om konseptets fortsatte eksistens i russiske planverk sannsynligvis er fallitt.

I konseptets indre forsvarslinje er det antatt at Nordflåtens havgående overflatefartøyer vil operere med en ambisjon om sjøkontroll i Barents- og Karahavet. Dette perimeteret komplementerer den ytre forsvarslinjen der kjernefysiske angrepsubåter (SSN/SSGN) vil forsøke å etablere sjønektelse i Norskehavet mot GIUK-gapet. I sjømilitær teori defineres sjøkontroll som en tilstand der et havområde brukes til egne formål med en akseptert grad av risiko. Dette avhenger i sin tur av en samtidig sjønektelse der motstanderen nektes samme bruk på grunn av en for høy risiko for store tap. Mens sjøkontroll derfor er relevant på bakgrunn av hva det muliggjør, er sjønektelse—enten alene eller som nødvendig komponent av sjøkontrollambisjoner—relevant på grunn av hva det forhindrer. I Bastionforsvaret er tilsynelatende deres komplementære formål å hindre alliert bruk av områdene for maktprojeksjon mot Nordflåtens strategiske ubåter og infrastruktur, posisjonere russiske styrker i fordelaktig posisjon for det samme mot Europa og samtidig forstyrre amerikanske forsterkninger over Nord-Atlanteren.

Nordflåtens havgående kapasiteter mot 2030

	Antall 1985	Antall 2021 ^b	I sjøprøver	Under konstruksjon	Planlagte, 2030 totalt ^c	Antall, 2030
Kjernefysiske ubåter	115	19 (6)	1	13	23	13-14
Strategiske ubåter	40	6 (2)	-	6	14	7
Angrepsubåter (SSN/SSGN) ^a	75	13 (4)	1	7	9	4-8
Havgående overflatefartøy	42	5 (2)	-	6	17	6-8
Hangarskip	1	(1)	-	-	-	-
Slagkrysser	2	1 (1)	-	-	2	2
Krysser	11	1	-	-	-	-
Destroyer	20	1	-	-	-	-
Fregatt	8	2	-	6	15	4-6

^aMerk at nesten halvparten av disse kjernefysiske angrepsubåtene antakeligvis har som primær oppdrag å eskortere Nordflåtens strategiske ubåter heller enn fremskutte deployeringer for andre krigføringssoppgaver.

^bTall i parentes henviser til ytterligere fartøy i reserve, under modernisering eller vedlikehold.

^cAntall planlagte skrog for den russiske marinen totalt.

Til det er imidlertid havområdene for omfattende og Nordflåten for liten gitt en drastisk reduksjon i tonnasje og antall skrog med tilstrekkelig havgående evner, som Bastionforsvaret krever. På 1980-tallet, da russisk sjømakt var på sitt største i historien og en slik handlemåte var mer plausibel, hadde Nordflåten 42 kryssere, destroyere og større fregatter i tillegg til hele 75 kjernefysiske angrepsubåter i sin kampklare struktur. Vedvarende utfordringer i russisk skipsbyggingsindustri har imidlertid medført at sovjetiske arbeidshester fases ut fortere enn nestegenerasjons større plattformer leveres for å erstatte dem. Fordelingen av disse mellom Nordflåten og Stillehavsflåten, som antas å operere med samme oppdrag i det østlige Arktis, er samtidig svært usikker. I mellomtiden er graden av realisme i planlagte oppgraderingsprosjekter av aldrende plattformer for å forlenge deres levetid likeledes uklare. Nordflåtens havgående kapasiteter over og under bølgene de neste tiårene vil dermed trolig bestå av kun fire til seks Gorskjov-klasse fregatter og to moderniserte Kirov-klasse slagkryssere samt fire til fem Jasen-klasse SSGN, muligens også to til tre moderniserte Akula-klasse SSN. En eventuell spredning av denne minimale flåten over betydelige havområder vil vanskelig oppnå verken nektelse eller kontroll, uavhengig av rekkevidden på de nestegenerasjons og langtrekkende missilsystemene om bord.

Dominerende antakelser i norsk forsvarsdiskurs, der et fåtall fartøy mot all formodning etablerer eksklusjonszoner av imponerende størrelse og omfang i Norges nærområder, skyldes antakeligvis i så henseende en utilstrekkelig forståelse av maritim krigføring i praksis. Ettersom begrepene «nektelse» og «kontroll» skildrer tilstander, påfører den nær statiske fremstillingen av Bastionforsvarets perimetre en de facto overbevisning hos russiske admiraler og kommandører om at potensielle gevinster fra en slik handlemåte vil overgå sannsynlige tap—og vice versa for NATO. De få resterende havgående plattformene som gjenstår i Nordflåtens struktur vil imidlertid neppe kunne etablere maritime «Maginotlinjer» ved både GIUK- og Bjørnegapet av den typen vestlig forståelse av konseptet skisserer. Slike ambisjoner krever spredning av den drastisk reduserte marinen over en utstrakt maritim geografi, men dens overlevelsessevne er i kontrast betinget av å konsentrere tilgjengelige plattformer for å øke deres defensive effekter. I det russiske fartøy mangler tilstrekkelig selvstendig forsvarsevne mot NATOs overlegne sjø- og luftmakt, vil Nordflåten uten en slik styrkekonsentrasjon oppnå kun marginale strategiske fordeler samtidig som risikoen øker for betydelige tap av kritisk materiell. Dette vil fremdeles være tilfellet når Nordflåten mottar flere moderne krigsskip og ubåter de neste tiårene, som i all hovedsak vil være mindre plattformer konstruert for oppdrag i kystsonen og derav med manglende evne til å operere på det åpne hav over lengre tid. I et operasjonsområde der allierte styrker trolig vil være overtallig med overlegen ildkraft allerede ved konflikten utbrudd, er det dermed lite trolig at alliansens kostnutekalkyle vil påvirkes av en minimal flåtestyrke i fremskutte posisjoner i den grad at risikoen vurderes som for høy til å føre frem makt videre nordover forbi dem.

All den tid en nødvendigvis må påregne at russisk strategisk ledelse er dette bevisst, fremstår omfattende og vedvarende sjøkontroll- og sjønektelsesambisjoner i Barents- og Norskehavet som et usannsynlig oppdrag i tiårene fremover—ikke minst i mangelen på en betydelig luftstøtte slike maritime operasjoner avhenger av. Nordflåtens luftmakt består likeledes av sovjetisk materiell med svært lave operative nivåer, og den flyparken som er tilgjengelig varierer i både operasjonelle rekkevidder og tekniske evner til å operere i nordområdenes tidvis svært krevende miljø. Det russiske flyvåpenets mulighetsrom er samtidig betraktelig forverret av at marinens eneste hangarskip, Admiral Kuznetsov som inntil nylig huset halvparten av Nordflåtens kampfly, er under vedvarende vedlikehold og neppe vil returnere til aktiv tjeneste. I mellomtiden har luftforsvarets få flytankere fokusert på å støtte det vestlige militærdistriktets bombefly som opererer i Arktis og langs Norskekysten ved behov, hvilket trolig også vil være tilfellet i en eventuell konflikt. I den sammenheng er sannsynligvis oppgraderingene av Nordflåtens MiG-31 Foxhound og planlagte mottak av mer robuste og langtrekkende Su-34 Fullback og Su-57 Felon med moderne antiskips- og landangrepsmissiler svært rettidig, sett med russiske øyne. I mellomtiden øker den smeltende havisen Nordøstpassasjens relevans for flere aktører i fredstid og potensialet for at vestlige sjømakter får operere stadig nærmere en svært utsatt maritim flanke i krigstid. Per det russiske perspektivet er antakelig moderniseringen av sovjetisk basestruktur på Novaja Semlja og Frans Josefs land på samme måte en defensiv nødvendighet.

For Nordflåtens styrkesjefer er det muligens derfor et samtidig lykketreff at Russlands moderne missilarsenal og dennes økte rekkevidder har redusert behovet for deployeringer ut av relativt trygge omgivelser på og rundt Kolahalvøya. Under den kalde krigen var et slikt tilbaketrukket alternativ mindre plausibelt, primært ettersom konvensjonelle landangrepsmissiler var lite utbredt i den sovjetiske krigsmaskinen. Dette forsterket behovet i marinen, som hovedleverandøren av sjømålsmissiler, for å engasjere NATOs marinestyrker vel utenfor Murmansk før disse fikk Nordflåtens strategiske ubåter og strategiske fasiliteter innenfor rekkevidde. Introduksjonen av langtrekkende landangrepskapabiliteter som Kalibr, Iskandr og Kinzhal—samt i fremtiden Burevestnik og Avangard—har imidlertid medført at sentrale mål i hele Nord-Europa er innenfor rekkevidde fra Kolas basestruktur og i lokale farvann utenfor. Nordflåten kan således påføre allierte styrker tilstrekkelig skade før de i det hele tatt rekker å deployere. Antiskipsmissiler med lengre rekkevidder innføres på samme måte på tvers av det russiske forsvaret med tilpassede varianter av Kalibr, Oniks, Uran og hypersoniske Tsirkon. De samme våpensystemene er allerede, eller vil bli, operative i både Østersjøen og Middelhavet med tilsvarende potensiale. Det er dermed et tankekors at disse systemenes respektive utplasseringer i nord ofte tolkes bekreftende på Bastionforsvarets fortsatte eksistens når deres universale implementering trolig har endret behovene for dets fremskutte forsvarssoner i utgangspunktet.

Samme misforståelser av konseptets stridslogikk preger likeledes debatten om forsvaret av Finnmark, der Bastionforsvaret vurderes til å potensielt inkludere russiske bakkeoffensiver for å etablere kontroll av kritiske holdepunkter i det minste til og med Banak. Det antatte formålet er å etablere tilstrekkelig dybde i Kolahalvøyas umiddelbare nærhet ved å nekte NATO å benytte området som et springbrett for avgjørende kampanjer mot strategiske styrker og infrastruktur knappe 100 kilometer fra Grense Jakobselv. Offensiv bruk av russiske hærstyrker på denne måten fremstår imidlertid unødvendig all den tid nektelse kan etableres på andre måter ved å ødelegge teigens militære nytteverdi. Dagens våpensystemer på Kolahalvøya er mer enn kapable til å nøytralisere kritiske nøkkelmål i Finnmark, og hele Norge forøvrig, som norske og allierte operasjoner avhenger av, det være seg flystriper, kaianlegg, veibanenett, våpen- og drivstofflagre, noder for kommando og kontroll samt sensorer og radarer. Også irregulære midler og gråsonetaktikker i økende grad favorisert av Kreml vil kunne oppnå samme målsettinger uten bruk av voldsom kinetisk kampkraft, eksempelvis gjennom «covert»-operasjoner fra privat-militære selskaper, sivile russiske fartøy eller andre operatører som kan påføre tilstrekkelig skade og sabotasje av varierende grad og karakter. Russisk landmakt er heller ikke lenger dimensjonert for vedvarende beleiring, som var den røde armés modus operandi. Nordflåtens tre brigader av hærstyrker og marineinfanteri vil potensielt danne kun seks bataljonsstridsgrupper, og er siden den kalde krigen redusert med mer enn 90 prosent. Å konsentrere denne angreps-

styrken i Finnmark, hvilket vil absorbere mesteparten av Nordflåtens tilgjengelige kampkraft med betydelig risiko for avgjørende tap uansett omfang når samme målsettinger kan oppnås med mer kostnadseffektive midler og metoder, fremstår dermed noe fåfengt.

I sum fremstår styrende perspektiver i norsk forsvars- og strukturplanlegging på Russlands potensielle handlemåter i en eventuell stormaktskonflikt fastlåst i et utdatert perspektiv. Analysene feiler å tilstrekkelig anerkjenne vesentlige endringer i våpenteknologi og Nordflåtens styrkestruktur såvel som Bastionforsvarets rasjonale og forutsetningene for dets effektivitet. Antakeligvis har slike feilslutninger fått fotfeste all den tid Bastionforsvarets kontroll- og nektelsessoner ofte fremstilles som russisk militærstrategis noe statiske formål i seg selv, fremfor et fokus på hva slike målsettinger skal tilrettelegge for og avverge samt hvilke handlinger dette krever. En nødvendig omstilling i norske trusseloppfatninger bør dermed først og fremst anerkjenne at geografiske områder ikke har militær egenverdi i seg selv, slik dominerende fortolkninger av Bastionforsvaret ofte gir inntrykk av. Det er isteden formålet, omfanget og graden av risiko Nordflåten er villig til å akseptere som gir Norges hav- og landområder taktisk og operasjonell mening i eventuelle russiske krigsplaner—hvilket i dag synes i betydelig endring. I mellomtiden risikerer således norsk forsvars- og strukturplanlegging å feilprioritere i fremstillingen av forsvarlige mottiltak på basis av et lite trolig scenario.

Ina Holst-Pedersen Kvam er forsker ved FHS Sjøkrigsskolens Seksjon for sjømakt og sjømilitær ledelse og NUPIs forskningsgruppe for sikkerhet og forsvar. Kvam har en mastergrad i sammenliknende politikk fra Universitetet i Bergen (UiB). Forskningsområder inkluderer det russiske forsvaret med et særlig fokus på den russiske marinen og utvikling innenfor forsvarsstrukturen, militær doktrine, operasjonskunst og strategi.

Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] ble etablert i 1959, og er et ledende, uavhengig Forskningsinstitutt på internasjonal politikk og områder av relevans for norsk utenrikspolitikk. Formelt er NUPI underlagt Kunnskapsdepartementet, men opererer likevel som en uavhengig, ikke-politisk virksomhet i alle sine faglige aktiviteter. Forskning utført ved NUPI spenner fra kortsiktig anvendt forskning til mer langsiktig, grunnforskning.

NUPI
Norsk Utenrikspolitisk Institutt
C.J. Hambros plass 2D
Postboks 7024 St. Olavs Plass, 0130 OSLO
www.nupi.no | post@nupi.no

Forsidebilde: Gjengitt og med tillatelse fra Ekspertgruppen for forsvaret av Norges rapport «Et felles løft» fra 2015, utgitt av Forsvarsdepartementet.

